

infoblad Veldwerkplaats

Natuurontwikkeling in het Hunzedal

Inleiding

In 1995 vonden Het Drentse Landschap en Het Groninger Landschap elkaar in een ambitieus plan: de Hunzevisie. De visie legde de lat hoog: het Hunzedal moest weer een zo natuurlijk mogelijk beekdal worden. Die visie begint nu realiteit te worden. Tussen de bron in Drenthe en de stad Groningen ligt ruim 3.000 hectare nieuwe natuur. De beekdalgronden hebben zich ontwikkeld tot spectaculaire natte natuur, waar mensen volop van kunnen genieten. Moeras- en hooilandplanten keren terug, moerasvogels en bevers voelen zich er thuis. Daarnaast is het grootste waterbergingsgebied van Nederland aangelegd, waar bij wateroverlast ruimte is voor 25 miljoen kuub water om te zorgen dat de stad Groningen droge voeten houdt. Ook voor de komende 15 jaar zijn er ambitieuze plannen. De laatste verbindingen worden gelegd en de Hunze moet weer met de Waddenzee verbonden worden.

In deze veldwerkplaats is gekeken naar de succes- en faalfactoren bij de totstandkoming van de Hunzevisie. Communicatie, zoals via de Hunzefilm, blijkt belangrijk te zijn. Tijdens het veldbezoek zijn twee plaatsen bezocht: Spijkerboor en het Annermoeras in Drenthe en de Onnerpolder bij het Zuidlaardermeer in Groningen.

Evaluatie beekdalherstel en visie Hunze 2030

Presentatie: Uko Vegter (Het Drentse Landschap)

De Hunze ligt in een natuurlijk stroomdal ten oosten van de Hondsrug (gevormd in de ijstijden) en begint in Zuid-Drenthe op de plaats waar het Voorste en Achterste Diep bij elkaar komen. Aan de noordzijde van het Zuidlaardermeer stroomt de Hunze de provincie Groningen in en wordt het Drentsche Diep genoemd. Dit mondt vlak voor de stad Groningen uit in het Winschoterdiep. Van daaruit stroomt het water via het Reitdiep naar het Lauwersmeer en wordt geloosd op de Waddenzee.

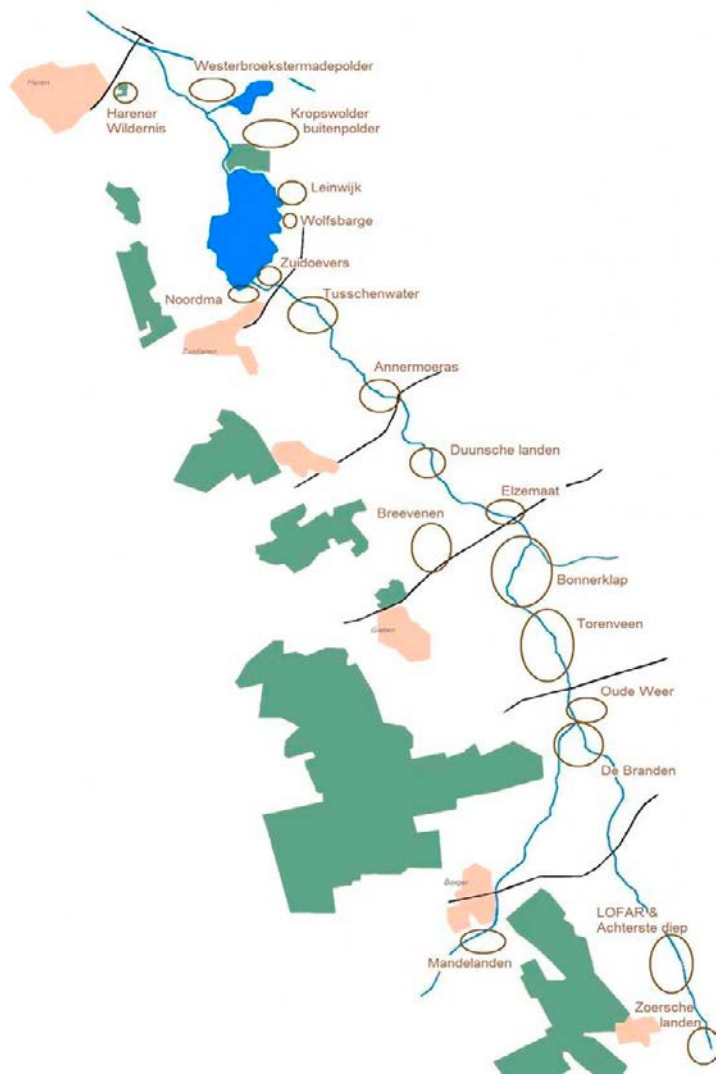
Vroeger was de Hunze een kronkelende rivier door een moerasig gebied tussen de Hondsrug en het Bourtangemoor, met een directe verbinding naar de Waddenzee. Dit moerasgebied is in de loop van de tijd ontgonnen tot intensief gebruikt landbouwgebied en in de jaren 50 is de rivier gekanaliseerd.

In het begin van de jaren 90 werden kansen gezien voor herstel van het beekdal: er was sterke kwel aanwezig (vanuit de Hondsrug en het achterliggende Drents plateau), het water had een relatief goede kwaliteit en er was weinig bebouwing. Daarom kwamen het Drentse Landschap, het Groninger Landschap en het Wereldnatuurfonds in 1995 met de Hunzevisie: natuurontwikkeling van het Hunzedal, in combinatie met gebiedsontwikkeling, waarbij de Hunze weer een levende beek zou worden. Toch was er in eerste instantie weinig enthousiasme. Tot er in 1998 wateroverlast was in Groningen, die de meerwaarde van waterberging in combinatie met natuurontwikkeling aangaf. Vanaf toen wilden ook het Waterschap en de Provincie Drenthe meedenken. Er werd gekozen voor een benadering op stroomgebiedsniveau, van Emmen tot de Waddenzee, maar er waren wel handicaps in verband met grondwaterwinning (gebruik van kwelwater) en landbouw (peilbeheer). De Provincie Drenthe heeft het opgepakt als gebiedsproject en veel gecommuniceerd met andere belanghebbenden waarvoor ook een meerwaarde bleek te bestaan: kavelruil voor de landbouw, waterberging voor het waterschap en een impuls voor de recreatie. Uiteindelijk is

er nu na 20 jaar 4.300 ha verworven voor natuur, is daarvan al 3.150 ha ingericht en is er een enorme vooruitgang te zien in het landschap en voor de flora en fauna (al veel doelsoorten in het gebied), landbouw (veel verhuizingen naar betere gronden), water (minder overlast door waterberging en betere waterkwaliteit), recreatie (enorme toename voor horeca, kanovaren, sportvissen, wandelen en fietsen) en overige belangen (aandacht cultuurhistorie en bewonersbelangen). Kortom: de Hunze-visie is een groot succes gebleken.

Een groot deel van de geplande projecten is al uitgevoerd, zodat het Hunzedal langzaam een aaneengesloten natuurgebied wordt. Sommige delen wachten nog op verwerving (De Branden). De Bever is een succesvolle nieuwkomer. Deze is in 2008 geïntroduceerd op een aantal plaatsen en doet het goed: hij heeft zich zelfs al verspreid naar andere gebieden (Drentse Aa).

In 2014 is een vervolgplan opgesteld: Hunzevisie 2030. Na de aanpak van het zuidelijke deel en het Zuidlaardermeergebied wordt nu de blik ook gericht op het Groninger deel, met een goede aansluiting en doorstroming rond de stad Groningen en met herstel van de oude loop richting het Reitdiep, zodat de Hunze weer een doorlopende, meanderende en barrièrevrije beek wordt tot aan de Waddensee. Weer zal worden gewerkt op stroomgebiedsniveau en in samenwerking met alle belanghebbenden op het gebied van natuur, water, landbouw en recreatie. Daarnaast is er aandacht voor CO₂-vastlegging door vernatting rond het Zuidlaardermeer en Achterste diep en hergebruik van vrijkomende biomassa (riet, hout en gras) als biobrandstof.

Het Zuidlaardermeergebied en de toekomst van de Hunze in Groningen

Presentatie: Michel Krol (Het Groninger Landschap)

Het Groninger deel van het Hunzedal begint bij het Zuidlaardermeer, dat gevormd is op de grens van het afstromende zoete water uit Drenthe en het brakke zeewater uit Groningen, dat door eb en vloed tot in de 19e eeuw (toen het Reitdiep werd afgesloten van de zee) haar invloed uitoefende op het veengebied van het Hunzedal. De omringende oeverlanden werden regelmatig overstromd door de Hunze (die vanaf de noordkant van het meer Het Drentsche Diep wordt genoemd), waardoor ze in het najaar en de winter onder water stonden en 's zomers werden gebruikt als hooiland (madeland). Vanaf het begin van de 20e eeuw werden ze bedijkt en drooggelegd en als intensieve landbouwgrond gebruikt voor beweiding en akkerbouw. Dat ging ten koste van veel soorten planten en vogels, omdat hun gevarieerde en natte leefomgeving grotendeels verdween.

In het kader van de Relatienota zijn eind jaren 80 in het Groninger deel van het Zuidlaardermeergebied, dat ten westen, noorden en oosten van het Zuidlaardermeer ligt, al gronden ingericht als weidevogelreservaat. Na discussies met Waterbedrijf Groningen (in verband met waterwinning in de Onnerpolder) is gekozen voor natuur die vooral door oppervlaktewater wordt gestuurd. In het kader van de Hunzevisie is nog verder geprobeerd om het natuurlijke systeem in dit gebied terug te brengen, in samenwerking met het waterbedrijf (waterwinning), de opgave voor waterberging (in verband met de wateroverlast in 1998) en de opgave voor Natura 2000 (verbetering waterkwaliteit en flora en fauna Zuidlaardermeer en omgeving).

In de Westerbroekstermadepolder en de Kropswolderbuitenpolder is een oude meander van de Hunze opnieuw uitgegraven en op sommige plaatsen de bovengrond van de polder verwijderd. Ook is geleidelijk de waterstand in de polder verhoogd, zodat in de laagten plassen zijn ontstaan. Er is een fietspad aangelegd en er zijn twee vogelkijkhutten gemaakt. Deze polders worden het hele jaar begraasd door Konikpaarden en Schotse hooglanders. De vogelrijkdom is enorm en ook is er een grootschalige toename van soorten water- en moerasplanten, zoals Groot blaasjeskruid, Waterviolier en Noordse zegge.

In de Onner- en Oostpolder zijn landbouwgronden gekocht en geruimd, stuwen geplaatst en dijkes verhoogd, zodat het gebied ingericht kon worden als zomerpolders. Ze worden gehooïd en beweïd. In het noordelijke deel ligt de Harener Wildernis, een voor publiek afgesloten oud veengebied waar petgaten zijn gegraven en delen van de voedselrijke bovenlaag zijn verwijderd, waardoor het nu weer een botanisch heel interessant moerasbos is met veenmosgraslanden, Gagel en Draadzegge.

In het hele gebied wordt nu een natuurlijker waterbeheer gevoerd: 's winters een hoger waterpeil en 's zomers een lager peil, dat langzaam uitzakt. Hierdoor is circa 1.800 ha natte natuur ontwikkeld, waarin schoener water wordt gewonnen en dat tevens noodbergingsgebied is. Het is niet altijd mogelijk gebleken om dit systeem door grondwater te laten sturen, maar ook met oppervlaktewater is een kwaliteitsverbetering en veel variatie bereikt. Moerasplanten keren weer terug in sloten en

langs oevers en vooral voor vogels is het een enorm interessant gebied geworden, waar al is gebroed door o.a. de Zwarte stern, Witwangstern, Witvleugelstern, Steltkluut, Kempshaan, Geoorde fuut en Buidelmees. Ook worden Zeearend en Visarend regelmatig waargenomen.

Problemen, vooral voor vissen, zijn er nog met de waterkwaliteit door het hoge percentage zwevend slib, vooral 's zomers in het Zuidlaardermeer zelf. Dit is heel ondiep en bij geringe wind vindt opwerveling plaats. Gehoopt wordt dat door meandering van de Hunze door helofytenfilters stroomopwaarts er meer slib wordt vastgehouden door de beek. Rond het Zuidlaardermeer wordt gekeken naar de mogelijkheden om de grens tussen water en land te verzachten, waardoor er meer slib kan bezinken.

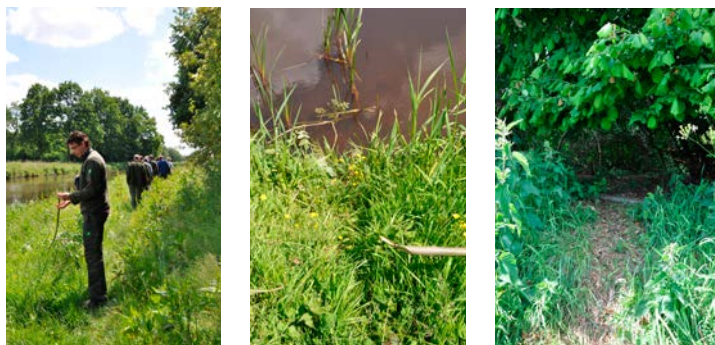
Vertoning Hunzefilm

In 2014 is een bijna 17 minuten durende film gemaakt en gepresenteerd als evaluatie van de eerste fase van de Hunzevisie (1995-2015) en als start van de tweede fase (2015-2030). Het geeft in prachtige beelden weer hoe de situatie nu is op het gebied van landschap, waterhuishouding, flora, fauna en recreatief gebruik en welke organisaties daar een rol in hebben gespeeld. De film eindigt met een blik naar de toekomst, waarin de Hunze weer verbonden is met de Waddenzee.

Veldbezoek Spijkerboor, Annermoeras en Onnerpolder

Spijkerboor

Allereerst liepen we vanaf de brug in Spijkerboor in zuidoostelijke richting langs de oever van de Hunze die hier nog een kanaal is, maar waar we wel snel stuitten op knaagsporen en een burcht en van bevers. Vanwege het grote succes van dit dier plaatst het Waterschap nu schermen achterin de burcht om verder uitgraven van de oever te voorkomen. In het aangrenzende bosje van het Drents Landschap worden knaagsporen geduld. Het pad wordt alleen lokaal gebruikt en bewoners hebben geen problemen met de losliggende takken.

Aan de andere kant van de brug, in westelijke richting, is de Hunze eerst nog een kanaal, maar net voorbij de bocht zien we een oude meander die is uitgraven als een van de eerste projecten van de Hunzevisie. In verband met het verwerken van piekafvoeren en ter voorkoming van

ongewenste opstuwing in bovenstrooms gelegen landbouwgebieden, evenals uit voorzichtigheid omdat er nog weinig ervaring was, moest het kanaal in takt blijven. Er werd wel een drempel in aangelegd om ook water in de meander te laten stromen. Dit was echter te weinig voor goede doorstroming, waardoor de meander dichtslibde. Sinds 2008 is dit aangepast en wordt het water grotendeels door de meander geleid. Onlangs is besloten om opnieuw een ingreep te doen en de meander breder te maken. Vervolgens liepen we langs de meander naar het er achter liggende Annermoeras.

Annermoeras

Sinds 2003 zijn hier de kaden van de Hunze naar buiten geplaatst en meanders uitgegraven, waardoor de Hunze is ingebed in een nat natuurgebied met wisselende waterstanden en ruimte voor natuurlijke processen: het Annermoeras. Grote delen staan regelmatig onder water. In waterhoudende laagten kwamen het eerste jaar al Tiendoornige stekelbaars, Bempje en jonge Zeelt voor en vond massale afzet van eieren door de Groene kikker plaats. De Serpeling werd als typische beeksoort in één van de nieuwe meanders aangetroffen. Ook broeden er sindsdien Visdief, Watersnip, Tureluur, Zomertaling en Slobeend en worden er doortrekkende steltlopers, ganzen, zwanen en zilverreigers gezien. Ook nam het aantal vlinders en libellen (Tengere grasjuffer, Steenrode heidelibellen, Weidebeekjuffers en Blauwe breedscheenjuffers) toe.

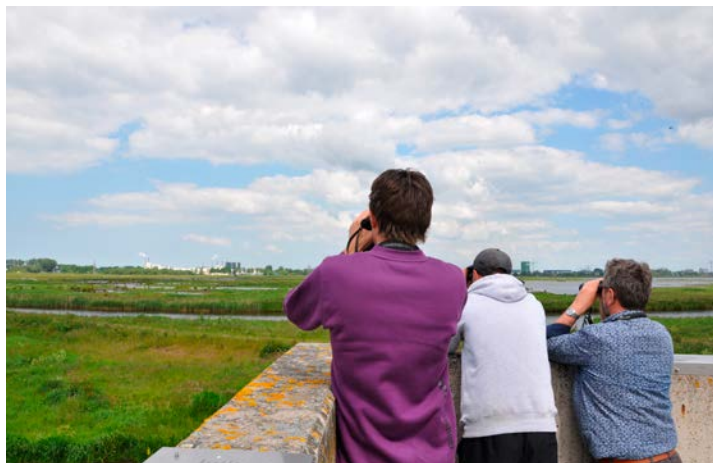
Typische moerasplanten waaronder Holpijp, Noordse zegge en Snavelzegge hebben zich sterk uitgebreid en de Polzegge kon worden behouden. Zo is dit gebied in 10 jaar tijd veranderd van een strak grasland naar een gebied met gevarieerde, overwegend voedselrijke moeras- en hooilandvegetaties. Veel veranderingen gaan in overleg met de omgeving. Zo wordt het momenteel beweid en gemaaid. Lokaal behoort in het Hunzedal een natuurlijke ontwikkeling tot moerasbos ook tot de mogelijkheden.

Onnerpolder

Met auto's reden we vervolgens via de Zuiderhoofdijk naar Gemaal Onnerpolder in het Zuidlaardermeergebied. Vanaf het gemaal heb je een mooi uitzicht op het Drentsche Diep en ten noorden daarvan, onder de rook van Hoogezand, de Westerbroekstermadepolder en de Kropsolderbuitenpolder.

Deze polders zijn tussen 2003 en 2006 ingericht voor natuur, waterberging en recreatie. Doordat de waterpeilen hoger zijn en fluctueren in een natuurlijker ritme heeft het gebied een grote aantrekkingskracht op moeras- en weidevogels. In 2007 waren er al 62 soorten broedvogels, waarvan er 19 op de 'Rode Lijst' staan. Vanaf het gemaal zagen we Steltkluten lopen en er vlogen verschillende Witwangsterns. Er zitten ook zo'n 2.000 ruiende ganzen momenteel, die veel water- en oeverplanten eten, wat ook gevolgen heeft voor de broedvogels (bv. flinke daling van broedparen Geoorde fuut). Hierdoor is de discussie weer opgelaaaid of dat een probleem is of niet, en of en wat je er aan zou moeten of kunnen doen.

Daarna liepen we vanaf het gemaal langs de zuidkant van het Drentsche Diep over een kade, die aangelegd is om de aanliggende percelen van de Onnerpolder te vernatten en als waterbergingsgebied te kunnen gebruiken. Deze polder wordt daarnaast gebruikt voor waterwinning.

In en rond de plasjes zitten veel vogels. We zien Grutto's, Kleine plevieren en kemphanen. Wat betreft soorten lijkt het soms wel of je in Polen bent, maar dan op kleine schaal. Hier is het ook nog open, geen bebouwing en weinig infrastructuur, wat rust geeft voor mens en dier.

Meer informatie

Veldwerkplaats: 10 juni 2015 bij Café 't Keerpunt in Spijkerboor, Annermoeras en Onnerpolder

Sprekers: Uko Vegter (Het Drentse Landschap) en Michel Krol (Het Groninger Landschap)

Relevante literatuur:

- De Hunze. Wereldnatuur binnen handbereik. Een film van Het Drentse Landschap en Het Groninger Landschap. www.youtube.com/watch?v=aZdMggkOFMA&feature=youtu.be
- www.drentslandschap.nl/dit-doen-wij/natuur/natuurgebieden/34-hunzedal/
- www.groningerlandschap.nl/images/paginas/pdf/Hunzevisie2030.pdf

Meer informatie: www.veldwerkplaatsen.nl.

Tekst en beeld: Cora de Leeuw

Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE)

Princenhof Park 9
3972 NG Driebergen
info@vbne.nl
www.vbne.nl

De veldwerkplaatsen worden in opdracht van de VBNE georganiseerd door de Unie van Bosgroepen.

Veldwerkplaatsen
www.veldwerkplaatsen.nl

